

Ville-Juhani Sutisen juhlapuhe Keski-Suomen kulttuurigaalassa 11.11.2023

On suuri kunnia päästä puhumaan Keski-Suomen kulttuurigaalassa. Ja on hienoa, että tällaisia tilaisuuksia järjestetään. Vasta silloin, kun vuoden aikana ansioituneita tekijöitä tuodaan tällä lailla yhteen, voi havaita, kuinka rikasta keskisuomalainen kulttuuri ja taide todella ovat.

Vanha vitsi kuuluu, että kun kaksi tai useampi taiteilija tapaa, aletaan pian puhua rahasta. Täällä on tänään läsnä aika paljon taiteilijoita, ja lisäksi poliitikkoja ja muita päättäjiä. Puhutaan siis rahasta.

Aleksis Kivi ei kirjoittanut ensimmäistä suomenkielistä romaania sen ansiosta, että eli köyhyydessä, kuten romanttisesti ajatellaan, vaan niillä vähillä rahoilla, jotka kirjoittamista varten sai. Silloin, kun hänellä ei ollut siihen rahaa, hän ei kirjoittanut suurteoksia, vaan teki muita töitä

On harmillista, että tämä itsestäänselvyys pitää nykyään erikseen sanoa ääneen: taiteilijan ja kirjailijan työ on oikeaa työtä. Minulta on mennyt kaksikymmentä vuotta saada ihmiset ymmärtämään, että kun kirjoitan, olen töissä, enkä voi lähteä kesken kaiken hoitamaan jotain asiaa sen enempää kuin luokanopettaja tai metsätyökoneen kuljettaja.

Minä myös rakastan työtäni. Mutta se ei tarkoita, että olen valmis tekemään sitä millä ehdoilla tahansa.

Olen tämän vuoden alusta lähtien toiminut kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanaston kirjallisuuskummina. Meidän tehtävämme on tavata poliitikkoja, kertoa kirjailijoiden ammatista ja kirjallisen työn edellytyksistä yhteiskunnassa, ja samalla ajaa kirjailijoiden asioita. Jotkut päättäjät ovat ääneen ihmetelleet sitä, kuinka suuri osuus kirjailijan tuloista – usein kolme neljänestä ja monilla sitäkin enemmän – koostuu apurahoista. Eräs myös totesi, että kirjailijan ammatti olisi saatava ”terveemmälle pohjalle”, millä hän tarkoitti, että kirjailijan pitäisi tulla toimeen kirjojensa myynnillä.

Suomen kokoisessa maassa se ei yksinkertaisesti ole mahdollista. Suomen kirjailijaliitto ja Suomen tietokirjailijat ry. teettivät viime kesänä tulotutkimuksen. Sen mukaan kirjailijoiden tulot ovat laskussa. Kaunokirjailijan myynnistä ja lainauskorvauksista saama mediaanitulo on nykyään 1713 euroa. Vuodessa. Tietokirjailijoilla myynnistä tuleva tulo on vielä vähemmän, 606 euroa vuodessa. Tämä tarkoittaa, että vain apurahojen kanssa kirjallisuudesta voi saada elantonsa, ja sekin tekee tiukkaa. Kuukausipalkka pyörii siinä 2000 euron tietämillä.

Kirjamyynnillä toimeen tuleminen tarkoittaisi kirjan muuttumista läpikotaisin kaupalliseksi tuotteeksi. Se taas tarkoittaisi suoraan sanoen kirjallisuuden kuolemaa.

Kirjat eivät nimittäin ole sama asia kuin kirjallisuus.

Puhutaan kirjallisuuden ekosysteemistä. Ilmaisu viittaa siihen, että kirjallisella kentällä kaikki vaikuttaa kaikkeen. Yhtäkään suuren suosion saanutta ja kaupallisesti menestynyttä romaania ei olisi kirjoitettu ilman marginaalisia julkaisuja. Ennakkoluulottomat teokset luovat pohjan, jolle valtavirtakulttuuri voi kasvaa, ja jokainen hittikirjan tekijä on takuulla joskus innokkaasti lukenut vähälevikkistä kirjallisuutta. Siksi tuki viisikymmentä kirjaa myyvälle kokeelliselle runokirjalle on samalla tuki valtavirtaromaanille, joka käännetään kymmenille kielille ja josta tehdään elokuva.

Tästä huolimatta kirjailijoiden apurahoista puhutaan edelleen usein väheksyvään sävyyn. Jo sana "apuraha" kuulostaa negatiiviselta, aivan kuin taiteilijat olisivat jatkuvassa pulassa ja tarvitsisivat jeesiä. Tosiasiassa apurahat eivät eroa vaikkapa viljelijöiden maataloustuista. Samoin kuin markkinatalouden alaisuudessa kannattamatonta maataloutta on tuettava omavaraisuuden ja huoltovarmuuden ylläpitämiseksi, markkinatalouden alaisuudessa kannattamatonta taidetta on tuettava "henkisen huoltovarmuuden", siis lukutaidon, kulttuurin, sivistyksen ja tosiaankin demokratian ylläpitämiseksi.

Joillain saattaa olla edelleen se mielikuva, että kirjailija kirjoittaa pelkästä kirjoittamisen ilosta. Tämä mielikuva johtaa ajatukseen, ettei hänelle tarvitse maksaa siitä niin kuin "oikeiden" töiden tekijälle. Ja voihan kirjailija mennä "oikeisiin" töihin ja kirjoittaa vapaa-ajalla?

Ei voi. Jos kirjallisuudesta tulee harrastus, se muuttuu ajanvietteeksi ja sen sivistysarvo katoaa.

Edellä mainitun tutkimuksen mukaan noin puolet kirjailijoista tekee tällä hetkellä muita töitä ja kirjoittaa ylijäävällä ajalla, vaikka lähes 70 prosenttia haluaisi pelkästään kirjoittaa. Meillä on siis satoja kirjailijoita, joiden ei anneta työskennellä täysipainoisesti.

En ole tässä penäämässä rahaa itselleni. Haluan vain tehdä selväksi, että samoin kuin esimerkiksi maanteiden, rataverkoston tai siltojen, myös sivistyksen ylläpitäminen vaatii panostusta. Ja jos sivistys joutuu oikein pahaan kuntoon, kuten vaarana on nyt, kun apurahat pienenevät, kirjan arvonlisäveroa nostetaan, kulttuuripalveluista leikataan ja äänikirjojen suosio rapauttaa lukutaitoa, sitä ei välttämättä saada korjattua sen enempää kuin kelirikkoista maantietä.

Juhlapuheissa tavataan puhua kauniita asioita kulttuurista, mutta liian harvoin ne konkretisoituvat numeroina. Ostetaan sanoja, ei tekoja.

Rahalla ei saa aikaan hyvää taidetta. Mutta sitä ei saa myöskään ilman rahaa.

Kirjailijat tarvitsevat tilaa ja aikaa kyetäkseen luomaan runokokoelman, esseeteoksen, tietokirjan tai romaanin. Sama pätee kaikkiin taiteisiin. Kukaan muu ei sellaisia kokonaisuuksia tee. Niitä kuitenkin tarvitaan tässä ajassa, jossa sirpaleinen informaatio ja tasapaksu viihde muuttuvat standardeiksi.

Eräs kirjallisuuskummitettavani kysyi kahvittelun lomassa kohteliaisuudesta, mitä seuraava kirjani käsittelee. Kun kerroin tulevan romaanini aiheen olevan 1600-luvun metsäsuomalaiset, hän kysyi vilpittömästi ihmeissään: "Kenen sitten ajattelit olevan siitä kiinnostunut?" Nykyään näyttää siis olevan jo valmis oletus, että kirjoja pitäisi kirjoittaa kiinnostuksen perusteella, ei kiinnostuksen herättämiseksi.

Jos Aleksis Kivi olisi miettinyt sitä, ensimmäinen suomenkielinen romaani olisi jäänyt tekemättä.

Voitin vuonna 2022 tietokirjallisuuden Finlandian. Se tuli kirjalla, jonka kirjoitin vain itselleni. En miettinyt myyntiä enkä yleisöä, kuten työkseen kirjoittava joutuu väistämättä joskus tekemään. Mietin kirjallisuutta, kirjan itsensä hyvyyttä. Sen ansiosta teoksesta tuli jotain enemmän. Olen erittäin iloinen siitä, että yhä on jäljellä lukijoita, jotka huomasivat tämän.

Taiteilija ei ole eikä voi olla pelkkä markkinoiden ehdoilla toimiva sisällöntuottaja. Sen sijaan on luotava edellytykset taiteen autonomialle. Vain sitä kautta voi syntyä sellaisia kokonaisuuksia, jotka nykytodellisuuden heijastamisen sijaan tutkivat ja auttavat ymmärtämään sitä.

Taide antaa aiheita ja tapoja puhua aiheista. Se ei vastaa kysyntään, vaan luo sitä.

Jos kirjailija joutuu toimeentulon saadakseen muuttumaan valmiin kysynnän kaupalliseksi palvelijaksi, tekoäly korvaa pian kirjailijan, sillä se on ihmistä parempi viihdebisneksen alihankkija. Mutta jos kirjailija saa jatkaa rauhassa työtään sivistyksen eteen, häntä on mahdoton korvata.

Tällä tavalla – ja vain tällä tavalla – pienen alueen kuten Keski-Suomen kirjallisuus voi erottua ja menestyä. Tällä tavalla se on tähän asti menestynytkin.

Tämä ei tarkoita, että ainoastaan erikoinen ja vaikea taide olisi hyvää. Itsetarkoituksellisen omituinen on sekin ennalta-arvattavaa. Mutta arvaamattomuudelle pitää jättää mahdollisuus. Kirjallisuus on erityisala, jonka hengissä pitämiseksi otettava se riski, että tuetaan ennakoimatonta, tai muuten todellinen kirjallisuus loppuu. Tekijän pitää tietenkin osoittautua tämän luottamuksen arvoiseksi.

Kiitos.